

Sljemenasti poklopci iz Bihaćkog polja

Branka Raunig
Bihać

Među grobne ili nadgrobne objekte ubrajaju se i tzv. sljemenasti poklopci izrađeni od kamena (većinom domaći krečnjak – bihacit) u obliku kvadratne ili pravougaone ploče, a kao što im samo ime kaže, sredinom gornje površine ide uzdužno "sljeme" koje dočarava izgled krova na dvije vode, uslijed čega su čeonja i zadnja strana manje-više izduženo trougaonog ili petougonaog oblika. Kod jednog broja sljemenastih poklopaca na čeonjoj strani nalazi se latinski nadgrobni natpis s manje ili više podataka o pokojniku, a ponekad i neki ornamenti. Za pojedine primjerke ovih objekata, uslijed znatnih oštećenja, nije sasvim sigurno da li su prvobitno bili izrađeni u ovom karakterističnom obliku ili su mogli imati oblik grubo obrađene deblje ploče.

Na prostoru Bihaćkog polja do sada je registriranih pedesetak objekata ove vrste, većinom koncentriranih na širem prostoru velikih, pretežno prahistorijskih, japodskih nekropola. Tako je na nekropoli u naselju Ribić nađeno 16, na Jezerinama u selu Pritoka 10 primjeraka, na Crkvini u selu Golubić 13, a na kasnoantičkoj nekropoli Dolovi također u Golubiću 10, dok za 2 poklopca nema podataka o lokaciji i uslovima nalaza.

Nekropola u Ribiću

Ovdje je prilikom iskopavanja otkriveno 16 sljemenastih poklopaca. Svi su bili postavljeni na keramičku posudu s ostacima spaljenog pokojnika (grobovi: 4, 19, 42, 52, 53, 57, 70, 76-77, 99, 107, 109, 130, 132, 171, 215 i 303)¹. Za sljemenaste poklopce s ove nekropole nema gotovo nikakvih bližih podataka, osim mjera za poklopac s groba 4 vel. 68 x 54 i s groba 107 vel. 80 x 87 cm, s vis. u sljemenu od 30 cm. Može se samo pretpostavljati da su svi poklopci iz Ribića bili bez natpisa i ornamenata.

---

¹ Ćurčić 1900, 5, 8-10, 12-13, 15, 17-18, 21, 23, 30.

Jezerine u Pritoci

Od deset primjeraka koji potječu s ovog lokaliteta, tri poklopca nisu imala natpis niti ukrase, a nađeni su: jedan na grobu br. 80 u kome su se nalazili spaljeni ostaci pokojnika stavljeni u jamu u zemlji; slijedeći je bio na grobu 376 na konstrukciji od kamenih ploča oko keramičke posude s ostacima spaljenog pokojnika poklopljene kružnom kamenom pločom; treći je bio na grobu br. 377 s ostacima spaljenog pokojnika u keramičkoj posudi². Od sljemenastih poklopaca s natpisima onaj na Tab. 1,1 nalazio se na grobu br. 65 s ostacima spaljenog pokojnika u keramičkoj posudi³, zatim slijedeća tri poklopca (Tab. 1, 2-4) na grobovima br. 68, 73 i 119 na ostacima spaljenih pokojnika položenim u jamu u zemlji⁴, dok za jednu polovinu poklopca (Tab. 1, 5) nema podataka⁵. Posljednja dva sljemenasta poklopca našao je slučajno sadašnji vlasnik zemljišta Mehmed Kolaković (prethodni vlasnik je bio Pero Koruga), na širem prostoru Jezerina (cca 70-80 m jugoistočno od prostora nekropole), u gomili kamena, građevinskog šuta i drugog smeća udaljenoj cca 50 m od desne obale Une i cca 50 m od nove kuće M. Kolakovića, koji pretpostavlja da je gomila kamena nastala prije 20-30 godina čišćenjem kamena s obradivih površina⁶.

Sljemenasti poklopac na Tab. 1,6 dug je 89 cm, šir. na čeonj strani 80, a na suprotnom kraju 68 cm, debljina na desnoj strani, u blizini natpisa 11 cm, na lijevoj 9 cm, a na suprotnom kraju 7 cm. Na sredini natpisa, na sljemeni sada visina iznosi 15 cm, a po procjeni prvobitno je mogla biti cca 20 cm. Donja površina oštećena je jednom uzdužnom, plitkom prugom (uslijed vučenja?), gornja dosta obijena, naročito duž sljemena. Površina čeone strane blago je ukošena na dolje, a uz gornju ivicu mjestimično je sačuvana okvirna lajstna šir. 2 i debljine 1 cm. Lijevi je ugao natpisnog polja odlomljen, a u desnom uglu vrlo malo uzdignuti dio (za cca 3-4 mm) nosi dva urezana koncentrična kruga i oštećenu šesterokraku rozetu čiji krajevi prelaze preko koncentričnih krugova. Sličan se ornament može pretpostaviti i na odlomljenom dijelu na lijevoj strani. Ukupni promjer ornamenta je 8 cm, spoljnjeg kruga 7,3 cm, unutrašnjeg 5,7 cm, deb. linija do 2 mm. Izgleda da rozeta nije rađena šestarom nego slobodnom rukom. U sredini natpisnog polja sačuvana je donja polovina još jednog sličnog ornamenta šesterokrake rozete urezane unutar reljefno izvedenog kruga u vidu lajstne šir. 2 cm, uzdignute za cca 5-8 mm, ukrašene mjestimično kosim poprečnim linijama (imitacija tordiranja?).

Drugi, do sada neobjavljeni, poklopac s Jezerina u Pritoci (Tab. 1, 7), također je znatno oštećen, tako da je od dužine sačuvano samo 30 cm duž

² Radimský 1893, 92, 402-403.

³ Isto, 88, Sl. 46.

⁴ Isto, 89, Sl. 47; 90-91, Sl. 48; 247, Sl. 50.

⁵ Kovačević-Mirković 1893, 191.

⁶ Kako ova dva poklopca do sada nisu registrovana u stručnoj literaturi, ovdje će biti detaljnije opisani. Najljepše se zahvaljujem gospodinu Mehmedu Kolakoviću što mi je dozvolio da ovdje objavim i sljemenaste poklopce u njegovom vlasništvu.

sljemena, 20 duž lijeve i 27 cm duž desne strane. Čeona strana ima širinu od 75 cm, visinu u sredini 15, uz lijevu ivicu 8, a uz desnu 7 cm, a natpisno polje ima širinu od cca 69-70 cm. Sve površine, a naročito gornja, veoma su objijene, tako da zapravo sljemena sada nema, mada, sudeći po sačuvanoj nekoj vrsti okvira oko natpisnog polja, i ovaj je objekat, izgleda, prvobitno bio oblikovan na taj način. Natpis je dosta neuredno urezan unutar malo udubljenog petougaoanog polja, oko koga se nalazi okvir (uzdignut za cca 5-7 mm). Natpis je u dva reda, slova u gornjem redu su približno vis. 5 cm, u donjem cca 3 cm, dok su 4 znaka, kako izgleda, naknadno upisana, vis. cca 1,5 cm. Natpisi s ovog i prethodnog poklopca bit će komentirani u daljem tekstu zajedno s ostalim natpisima na sljemenastim poklopcima.

Golubić – nekropola na Crkvini

Kao što je rečeno, sa Crkvine potječe 13 sljemenastih poklopaca. Godine 1939. u selu Golubić "blizu starog groblja" (vjerovatno na Crkvini) nađeno je 7 sljemenastih poklopaca, od kojih je 5 više ili manje oštećeno, a od dva su sačuvane samo polovine (Tab. 1, 8-10; 2, 1-4) Svi su s natpisima, a neki i s ornamentima. Nema detaljnijih podataka o uslovima nalaza, osim da su bili u sekundarnoj upotrebi: "...za oziđivanje grobova iz novijeg doba"⁷. Još jedan poklopac s natpisom (Tab. 2, 5), bez bližih podataka o lokaciji i uslovima nalaza, registriran je u selu Golubić⁸, a vrlo je vjerovatno da potječe sa Crkvine. Na samom lokalitetu Crkvina, zabilježeno je 5 sljemenastih poklopaca⁹, od kojih su dva bez natpisa ili ornamentata, s tim da jedan ima zaobljenu lajstnu duž jedne ivice (Tab. 2, 9.10). Od tri primjerka sa natpisima, jedan (Tab. 2, 7) je sada u obliku deblje ploče, ali se prema kosom rubu na lijevoj strani može zaključiti, da je prvobitno, vjerovatno, imao sljemenasti oblik. Drugi (Tab. 2, 6) je nešto oštećen duž lijeve strane, lijepo oblikovan i s kružnim, reljefnim ornamentom u sredini. Posljednji poklopac je nađen 1978. g., kada su stanovnici Golubića odlučili da podignu novu ogradu oko recentnog groblja na Crkvini, ali su prethodno morali da uklone raniju ogradu u obliku suhozida od komada otesanog i pritesanog kamena. Kako je postojala mogućnost da bi se u staroj ogradi mogli naći i ulomci antičkih spolija, autor je prisustvovao uklanjanju kamena iz stare ograde. Pretpostavka je bila ispravna, jer su među kamenjem nađeni: jedan ulomak i jedan čitav kružno-konusoidni poklopac cilindrične urne, neki manji nejasni ulomci i ulomak sljemenastog poklopca s natpisom o kome je ovdje riječ¹⁰.

⁷ Sergejevski 1940, 135-139.

⁸ Sergejevski 1951, 303-304.

⁹ Čremošnik 1957, 164-165, Sl. 2-3.

¹⁰ Poseban je problem predstavljala činjenica da je tokom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog vijeka jedan stanovnik Golubića, Ivo Čurić, zvani Zele, na svim pristupačnim površinama kamenja stare ograde urezao vrlo raznovrsne natpise, među kojima su bila i

Ulomak (Tab. 2, 8), je vjerovatno izrađen od domaćeg krečnjačkog kamena slabijeg kvaliteta (nije "bihacit"), tako da su sve površine, a naročito gornja, dosta oštećene, vjerovatno djelovanjem atmosferalija. Dio lijeve strane odlomljen je u nekom ranijem vremenu, a izgleda da je zadnja strana bila ravna¹¹. Ukupna dužina na sljemenu iznosi 68 cm, sačuvana širina prednje strane s natpisom 41, visina na sljemenu 25 cm. Petougaono natpisno polje (36 x 18 cm) udubljeno je za cca 2 cm, tako da ostaje okvir širine uz desnu ivicu od cca 5, a gore i dolje oko 3,5 cm. Natpis je raspoređen u dva reda označena tankim, urezanim linijama (u gornjem redu slova vis. cca 3 cm, u donjem nešto manja).

Golubić – nekropola Dolovi

Na lokalitetu Dolovi, otkrivenom na poljoprivrednom zemljištu neposredno jugoistočno od Crkvine, djelimično je istražena kasnoantička nekropola, većinom sa skeletima u sanducima od složenih kamenih ploča, među kojima je registrirano 10 ploča s natpisima ili ostacima natpisa¹². Po svemu sudeći, ovih deset ploča zapravo su sljemenasti poklopci (na jednoj je sačuvano i "sljeme" – Tab. 3, 5) pretesani u ploče za sekundarnu upotrebu u kasnoantičkim grobovima. Osim što je na ovim objektima otesano "sljeme", na nekim se primjercima jasno vidi da su i uzduž isječeni radi uklapanja u dimenzije sanduka, pri čemu je oštećen natpis. Ploče sa natpisima nađene su u slijedećim grobovima: ploča na Tab. 3,1 u grobu br. 5, dvije u grobu br. 6 (Tab. 3, 2.3), zatim po jedna u grobu br. 9 (Tab. 3, 4) i br. 11 (Tab. 3, 5), a za sanduk groba 16 bilo je upotrebljeno čak 5 ploča s ostacima natpisa (Tab. 3, 6-10).

Za poslednji sljemenasti poklopac (Tab. 3, 11) nema nikakvih podataka o uslovima nalaza.

Kao što je već rečeno, u Bihaćkom polju nađen je do sada 51 sljemenasti poklopac, odnosno 51 grob je bio opremljen ovakvim objektima od kamena. *In situ* su nađena 24 poklopca, od kojih je 19 pokrivalo keramičku posudu s ostacima spaljenog pokojnika, 4 su upotrijebljena za poklapanje pepela pokojnika položenog u zemlju, a 1 je ležao na konstrukciji od kamenih ploča. Običaj opremanja grobova kamenom različitih oblika (pretežno nepravilnih, ali i otesanih u pravilne ploče: kružne, kvadratne, rjeđe pravougaone), konstatiran je na japodskim nekropolama Bihaćke kotline kroz čitavo vrijeme sahranjivanja, počev od VIII v. pr. n. e., pa sve do početka II v. n. e., uz postepeno povećavanje broja grobova s kamenom opremom, kao što pokazuje tabelarni pregled na slijedećoj strani.

---

imena: Tukidid, Aristotel i slična, kao i znaci: +, x i dr. ili samo nekoliko slova imitirajući antičke natpise, te je ponekad bilo teško sa sigurnošću izdvojiti eventualne originalne ulomke.

¹¹ Sada su na njoj urezana slova Z I V O XX (ili ŽIVO?), vjerovatno djelo osobe navedene u prethodnoj bilješci.

¹² Raunig 1983, 193-210.

Pregled grobova s opremom od kamena na nekropolama Jezerine, Ribić i Ripač¹³

Br.grobova				Kamene ploče		Poklopci				
Faza-vrijeme	Cilindrične urne	Sanduk od ploča	Sljemeni poklopci	Kvadratne	Pravougaone	Kružne	Nepravilne	Neodređene	Kao podnožja	Br. grobova
I 800-650. g.		1 sa skeletom					2			3
II a 650-500. g.							3		3	
IIb 500-360. g.				1			12		4	13
IIb/III 500-250. g.						1	14		4	15
III 360-250				1		1	15	2	1	19
IV 250-110. g.						6	5	3		14
V a 110-35. g.		4	1	1		4	17	25	2	52
V b 35. g. s. e- 10. g. n. e.	6	1 sa skeletom				1 čunjasta				
VI 10720 -110. g. n. e.	2	2	15	7		3 i 1 čunjasta	14	15	1	59
Nedatirani grobovi	4	4	6	5	1 i 1 poligonalni	13 i 1 čunjasta	47	54	2	136
UKUPNO	12	15	24	18	3	37	149	112	18	371

¹³ Radimský 1893, passim; Čurčić 1900, passim. Raunig 1981, 143-146; 151-152.

Kao što pokazuje pregledna tabela, samo dva groba sa skeletom bila su opremljena sandukom od kamenih ploča, dok su svi ostali grobovi s ostacima spaljenih pokojnika. Može se spomenuti da je u 5 grobova sa skeletima (1 datiran u fazu II, 3 u fazu III, a 1 nije datiran) na nekropoli Jezerine zapažena mala kamena ploča ispod ili uz lubanju, koji ovdje nisu uzeti u obzir, mada i to predstavlja neku vrstu opreme groba. Također, u pregled nisu uvrštene ni japodske kamene urne, ni epigrafske urne japodskog oblika, što bi svakako povećalo broj grobova s opremom od kamena. U ukupni zbir grobova nisu ubrojana kamena podnožja keramičkih posuda, uslijed toga što isti grobovi imaju i kamenu ploču – poklopac, te bi bili uračunati dva puta. Na nekropolama obuhvaćenim pregledom otkriveno je ukupno 878 grobova obje vrste (s paljevinom i sa skeletom), od čega 371 grob s opremom od kamena iznosi nešto više od 42%. Vjerovatno se može računati i s većim postotkom, ako se pretpostavi da je jedan broj ploča – poklopaca keramičkih urni, naročito pliće ukopanih grobova, već ranije dislociran. U tom pogledu posebno je instruktivna situacija nekropole na Crkvini u Golubiću, gdje dosada nije otkriven nijedan grob s opremom od kamena, mada iz Golubića potječu čak 23 sljemenasta poklopca. Uzrok ovoj pojavi vjerovatno treba tražiti u činjenici da je prostor japodske nekropole tokom kasnijih vremena intenzivno eksploatiran.

Može se pretpostaviti da je već tokom praistorije uobičajeno pokrivanje grobova sa spaljenim pokojnicima kamenim pločama, dovelo do toga da Japodi u Bihačkoj kotlini, preuzevši pod utjecajem Rimljana oblik sljemenastog poklopca, i ove objekte upotrebljavaju na isti način, tj. za pokrivanje ili keramičkih posuda s paljevinom ili samo paljevine u zemlji. Kako grobovi s opremom od kamena, kao uostalom i svi ostali japodski grobovi u Bihačkom polju, tako su se i grobovi sa sljemenastim poklopcima nalazili ispod zemlje. Dubina ukopavanja na nekropoli u Ribiću varira od 1,25 do 1,80 m, a na nekropoli Jezerine u Pritoci od 0,60 do 1,20 m. Sljemenasti poklopci nađeni *in situ* na nekropolama Ribić i Jezerine ukazuju na to da su pretežno upotrebljavani kao samostalni element opreme groba, na što ukazuju i natpisi sačuvani na 29 poklopaca, od kojih je nekoliko sačuvano uglavnom u cjelini, dok je većina manje ili više oštećena. Natpisi su kratki, obično donose imena pokojnika i najbližih srodnika (uglavnom oca) uz oznaku stepena srodstva, zatim godine starosti pokojnika, ali i druge skraćene ili čitave izraze uobičajene na grobnim ili nadgrobnim objektima. Posebna vrijednost ovih natpisa leži u tome da neki od njih donose domaća imena oblikovana na poseban, autohtoni način.

Natpisi

Od 7 natpisa sa Jezerina u Pritoci, jedan je potpuno sačuvan, 4 su malo, a dva znatno oštećena. Primjerci na Tab. 1, 1-4 nađeni su na grobovima, jedan (Tab. 1, 5) potječe s prostora japodske nekropole Jezerine, a preostala dva (Tab. 1, 6-7) nađena su relativno blizu prostora nekropole.

1. Na izuzetno ukrašenom poklopcu s groba 119 (Tab. 1, 1), dobro sačuvan natpis u dva reda, označena tankim horizontalnim linijama u centralnom, a bez linija u desnom bočnom polju, glasi:

(centralno polje) (desno)
VENDES DENNAT NNORV
A · ANDENTIS F A M X X X

Klesar natpisa očigledno je imao problema s rasporedom slova, te je u središnjem prostoru u gornjem redu napisao lično ime pokojnice, zatim neku vrstu "prezimana" DENNATA (ili DENNAIA)¹⁴, s tim da posljednje slovo nije stalo u gornji red, pa ga je prebacio na početak donjeg reda i odvojio tačkom od imena oca u genitivu ANDENTIS; slijedi slovo F, skraćena oznaka riječi *filia* (kći), te prvo slovo A od riječi *annorum*, od koje je ostala slova smjestio u gornji red desnog polja, gdje opet nije stalo posljednje slovo M, koje je spustio na početak donjeg reda koji je završio brojem XXX, oznakom starosti pokojnice. Ime *Vendes* istraživači uvrštavaju u popise domaćih ženskih imena srednjodalmatskog prostora¹⁵, za "prezime" *Dennata* također je vjerovatno da pripada domaćoj onomastici, dok se oko imena *Andes* istraživači ne slažu u potpunosti, pa ga neki uvrštavaju među keltska imena, drugi među srednjodalmatska, čak karakteristična za japodsko područje s obzirom na čestu pojavu u široj okolini Bihaća¹⁶. Sva tri imena napisana su na domaći način u obliku tzv. dvočlane imenske formule, koja sadrži osobno ime i "prezime", u ovom slučaju uz dodatak patronimika (ime oca u genitivu) i oznake *filia* – kći¹⁷. Grob 119 datiran je na osnovu sljemenastog poklopca u fazu VI japodskih nekropola na srednjem toku Une, odnosno u vrijeme između 10/20-110. g. n. e.¹⁸, a drugih elemenata za dataciju nije bilo.

2. Na slijedećem poklopcu s groba 65 (Tab. 1, 2) oštećena su oba kraja natpisnog polja, tako da na lijevom nedostaje prvo slovo, dok na drugom izgleda da je broj koji označava starost pokojnika sačuvan u cjelini. Natpis je u jednom redu između dvije urezane linije:

LATOR OEP FILIVS AN X

¹⁴ Radimský 1893, 248, donosi DENNAIA, dok Rendić-Miočević 1950, 39, ispravlja u DENNATA. Za isti natpis Patsch 1896, 259, predlaže čitanje imena oca u ANDENTIS, umjesto ANDENIS kao što čita Radimský na navedenom mjestu, što je i ovdje prihvaćeno.

¹⁵ Alföldy 1965, 40; Katičić 1964, 19.

¹⁶ Alföldy 1965, 41; Katičić 1964, 57-58; 60-61.

¹⁷ Rendić-Miočević 1950, 39.

¹⁸ Marić 1968, 38 i napomena 300, Tab. 6, 232.

Ime pokojnika dopunjava se slovom P = PLATOR, a ime oca OEP u OEPLI (posesivni genitiv od imena *Oeplus*)¹⁹, slijedi riječ *filius* (sin), zatim skraćunica AN u ligaturi od riječi *annorum*, te broj X = starost pokojnika. Oba imena potječu iz domaće onomastike²⁰, a napisana su u obliku domaće jednočlane imenake formule: samo osobno ime s dodatkom patronimika i riječi *filius* = sin²¹. Grob 65 na kome je bio postavljen ovaj poklopac, nije imao drugih priloga, te je također na osnovu poklopca datiran u fazu VI (10/20-110. g. n. e.)²².

3. Od slijedećeg natpisa koji pripada grobu 68 (Tab. 1, 3) nedostaje dio donjeg reda na desnoj strani, tako da je kraj teksta nečitak, pa se može samo pretpostaviti da se tu nalazio podatak o starosti pokojnika. Natpis je u dva reda:

VANDANO VOETV
RIA TRITI F . . . . .

Natpis donosi domaće, žensko ime VANDANO, "prezime" dijelom u gornjem, dijelom u donjem redu VOETURIA, te ime oca TRITI (genitiv od *Tritus*), a raspoznaje se i gornji dio slova F(*ilia*).²³ Imena su napisana u obliku domaće dvočlane imenske formule sa dodatkom patronimika i izraza *filia* (kći)²⁴. I grob 68 je bio bez drugih priloga, te je na osnovu poklopca datiran u isto vrijeme kao prethodni²⁵.

4. Četvrti poklopac nađen na grobu 73 (Tab. 1, 4) jako je oštećen, tako da je i ukupni oblik nejasan, dok je od natpisa sačuvan središnji dio. Po Radimskom, natpis je sačuvan u dva, a po Patsch-u u tri reda²⁶, označena tanko urezanin linijama:

M(?)
. . . ANN XXI SI . . .
ANDIIS SINI F

Ako je Patsch dobro zapazio ostatke slova u gornjem redu, čini se da bi to prije trebalo razriješiti slovom M od posvete bogovima [D(*iis*)] M(*anibus*),

¹⁹ Prema čitanju A. Domaszewskog, Radimský 1893, 88, dopunjava ovo ime u *..alator*, a početak drugog imena čita kao *Oip*. Ovo čitanje ispravlja Patsch 1896, 259 u *Slator* i smatra da je ime *Plator* isključeno, dok drugo ime čita *Oep(li)*. Rendić-Miočević 1950, 32, donosi *Plator Oep(li)*, što je i ovdje prihvaćeno.

²⁰ Alföldy 1965, 40, 43; Katičić 1964, 24.

²¹ Rendić-Miočević 1950, 32.

²² Marić 1968, 38 i nap. 300, Tab. 6, 232.

²³ Patsch 1896, 259, donosi drugo ime u obliku *Vulturia*, bez ikakvog objašnjenja i smatra da se na kraju natpisa raspoznaje slovo N od (*a*)N(*norum*) i, možda, broj L(?).

²⁴ Rendić-Miočević 1950, 39.

²⁵ Marić 1968, 38 i nap. 300.

²⁶ Radimský 1893, 91, sl. 48; Patsch 1896, 259, Fig. 26, donosi gore još jedan red u kome vidi IVI, što razrješava u *...vixit...*

nego od riječi (*v*)*ixi(t)*, kao što je pretpostavio Patsch. U drugom redu skraćenicu ANN bi prije trebalo dopuniti u *annorum*, s obzirom na to da slijedi broj XXI, oznaka starosti, a zatim prema Patsch-u, ime SI(*nus*). Ovdje bi se moglo razmišljati i o drugim mogućim dopunama npr. SI [(*bi*) *P(osuit)*], te bi se prvo ime u drugom redu *Andes* (gdje je slovo E napisano u obliku dvije vertikalne crte kao i u završnoj formuli na epigrafskoj urni iz Ribića)²⁷, odnosilo na pokojnika, a drugo *Sini* (genitiv od *Sinus*) na njegovog oca, te bi se i ovdje radilo o domaćoj jednočlanoj imenskoj formuli sa dodatkom patronimika i izraza *F(ilius) = sin*²⁸. Ukoliko je ispravno čitanje C. Patsch-a, onda bi prvo ime pokojnika bilo *Sinus*, zatim u donjem redu neka vrsta "prezimana" *Andes*, ime oca u genitivu *Sini* i skraćeni riječi *filius*, te bi se radilo o također domaćoj, ali dvočlanoj imenskoj formuli²⁹. Imena *Andes* i *Sinus* su domaća, nerimska imena, bez obzira na to da bi mogla imati keltski korijen³⁰. Grob 73 datiran je takođe samo na osnovu poklopca u posljednju fazu VI (10/20-110. g. n. e.) sahranjivanja na japodskim nekropolama³¹. Međutim, ako je ispravna pretpostavka da je postojala formula *D(iis) M(anibus)*, onda bi se ovaj grob mogao datirati znatno kasnije u drugu polovinu II ili čak u III vijek n. e.

5. Od slijedećeg poklopca (Tab. 1, 5) sačuvana je samo desna polovina, odnosno dio natpisa na tome dijelu u dva reda, od kojih je svaki upisan između tanko urezanih horizontalnih linija:

.....VS · DEN
 ....X · C · H · E · S

Prema završetku prvog imena ...VS može se pretpostaviti da se radi o osobi muškog pola, dok početak drugog imena DEN... podsjeća na "prezime" *Dennata* (ili *Dennaia*) s prvog prikazanog sljemenastog poklopca (Tab. 1, 4), ali bi pretpostavka da se radi o istom imenu ipak bila sasvim proizvoljna. Kako nema lijeve polovine, nije moguće odrediti da li su imena pisana u obliku neke od domaćih imenskih formula. Između kraja prvog i početka drugog imena označena je neka vrsta interpunkcije (tačka), kakva se nalazi i između svih slova u donjem redu, ali je za prva dva znaka nejasno da li se radi o brojevima. U tom slučaju bi se moglo pretpostaviti da je ovdje tačka došla greškom(?). Ukoliko je ova pretpostavka tačna, moglo bi se raditi o vrlo dubokoj starosti pokojnika od 90 godina, ali je isto tako moguće da su u pitanju nepoznate i neuobičajene skraćeniice. Poslednja tri slova asociraju na završnu formulu nekih grobnih i nadgrobnih spomenika *Hic situs est*, upisanu na neuobičajen način: *H(ic) E(st) S(itus)*. Mada nema sigurnijeg oslonca, možda bi ovaj poklopac trebalo datirati u I ili u prvu polovinu II v. n. e., na osnovu

²⁷ Sergejevski 1950, 62-63, Sl. 8.

²⁸ Rendić-Miočević 1950, 32, koji takođe uzima u obzir samo oba imena u donjem redu.

²⁹ Isto, 38-39.

³⁰ Alföldy 1965, 41; Katičić 1964, 18-19;

³¹ Marić 1968, 38 i napom. 300, Tab. 6, 232.

nedostatka formule *D(iis) M(anibus)*, kao i s obzirom na da je na Jezerinama jedan broj grobova datiran u to vrijeme.

Slijede natpisi na dva novo-otkrivena sljemenasta poklopca sa šireg prostora Jezerina.

6. Prvi natpis (Tab. 1, 6) je u tri reda, slova su nejednaka (3-5 cm), dosta neuredno ispisana:

D M
[SIBI ?] ET CON MAXILA A
N(?) XL POSUI [T?] S MAXIMVS I I I)
Diis Manibus
[sibi?] et con(iugi) Maxila[e?] a
n[norum(?)] XL posui[t?] S Maximus I I I)

Prema oštećenjima kamena može se na početku pretpostaviti kraća riječ (ili je tu bio ornament koji bi odgovarao onome na desnom kraju natpisnog polja?), pa je po izvjesnoj logici ovdje predložena dopuna sa SIBI, a možda nedostaje i slovo E na kraju ženskog imena, dok je nejasno da li vertikalna crta nešto iznad ostalih slova na kraju riječi *posui* označava slovo T ili se radi o oštećenju kamena. Čini se da bi slovo S zapravo moglo predstavljati skraćenu oznaku *gentilicija(?)*, ali su nejasne tri vertikalne i jedna lučna linija iza imena Maksimus. Tekst bi u slobodnom prevodu glasio:

Bogovima Manima
sebi i supruzi Maksili staroj 40 godina postavlja S Maksimus III.

Oba imena s ovog poklopca su, po svemu sudeći, rimska. Kako se formula *D(iis) M(anibus)* većinom javlja u drugoj polovini II i u III v. n. e., a nema drugih bližih podataka, ovaj poklopac se može datirati samo u tom, širem rasponu.

7. Na drugom poklopcu (Tab. 1, 7) jako je objien lijevi gornji ugao natpisnog polja. Natpis glasi:

. . . . R(?)O CLINE · VAE
AN IX
MAXIMVS FI MELI O FIL ·

Izgleda da na početku nedostaju dva ili tri slova, a nije sigurno da li ostaci prvog sačuvanog, predstavljaju slovo R. U slijedećoj riječi N i E su napisani u ligaturi, zatim tačka i još tri slova, pa se može samo pretpostaviti da se radi o skraćenom imenu. U donjem redu dolazi muško ime MAXIMVS, zatim FI i vjerovatno žensko ime MELIO, s tim da je O nešto odmaknuto od prethodnog slova, a iznad njega je vrlo sitno upisano AN(*norum*) IX. S

obzirom na razmak između slova I i O u ovom imenu, smije se pomisliti da se tu nalazilo još jedno, sada istrveno slovo (možda T?). Donji red završava skraćunica *FIL(ia?)*, zaključena tačkom. Prvi red je u priličnoj mjeri nejasan, moguće je da se radi o dva imena, dok je u donjem redu muško ime oca *Maximus*, iza toga, možda, skraćeno drugo ime *Fi*, zatim žensko ime *Melio* (kako izgleda radi se o devetogodišnjoj djevojčici) i *Fil(ia)* = kći. Možda bi ime *Melio* moglo pripadati domaćoj onomastici, s obzirom na slično ime *Mellito*, za koje Alföldy smatra da pripada keltskoj onomastici, dok Katičić misli da se radi o grčko-keltskom elementu preuzetom u srednjodalmatsko imensko područje Japoda³². Čini se da na odlomljenom gornjem dijelu natpisnog polja nije postojala posveta bogovima (D M) koja se javlja na prethodnom i nekim drugim poklopcima, pa se poklopac može datirati samo dosta široko u I ili u prvu polovinu II v. n. e.

Od poklopaca koji vjerovatno potječu sa Crkvine u Golubiću, na dva natpisa sačuvano je samo po jedno ime.

8. Jedan s imenom FELICION (Tab. 1, 8) je obijen sa svih strana, tako da je mogao imati i druge pisane podatke, a moguće je i da odlomak ne potječe od sljemenastog poklopca.

9. Za drugi (Tab. 1, 9), prema izduženo petougaoanom natpisnom polju, sasvim je sigurno da je u pitanju sljemenasti poklopac, na kome je upisano samo ime NEPOTIONI. Ostali natpisi su više ili manje oštećeni, ali ipak donose nešto više podataka.

10. Tako se na poklopcu (Tab. 1, 10) nalazi natpis u dva reda:

. . . RITVS SILI SERVOS
AN IIII

Za ime ovog roba opšte je prihvaćena dopuna u keltsko ime (*LA*)RITVS³³, a predlaže se i čitanje RITVS na osnovu sličnih, također keltskih imena³⁴. Prema crtežu D. Sergejevskog moguće je i jedno i drugo rješenje. Slijedi ime gospodara SILI (genitiv od Silus). Za ovo ime Alföldy smatra da je keltsko, dok Katičić pobija to mišljenje i tvrdi da ovo ime potječe iz latinskog³⁵. Slijedi riječ SERVOS = rob, a u donjem redu samo skraćunica od riječi *annorum* i broj IIII, oznaka starosti djeteta.

11. Na slijedećem poklopcu (Tab. 2, 1) natpis je u jednom redu:

. . . . RTINVS POSVIT S . . .

Iako je poklopac jako oštećen, tako da ni prvobitni oblik nije siguran, ipak je sačuvan veći dio imena pokojnika koje se dopunjava u rimsko ime MARTINVS, koje se pojavljuje u skraćenom obliku na ulomku jednog poklop-

³² Alföldy 1965, 41; Katičić 1965, 59.

³³ Sergejevski 1940, 139; Alföldy 1965, 41; Katičić 1965, 58, 61, 63.

³⁴ Rendić-Miočević 1950, 25 i napomena 25.

³⁵ Alföldy 1965, 41; Katičić 1965, 60.

ca s kasnoantičke nekropole Dolovi, također u Golubiću (o kome će biti riječi u daljem tekstu), kao i na jednoj nadgrobnoj steli iz Ribića³⁶. Slijedi riječ *posuit* = posvećuje i slovo S, što bi se, možda, moglo dopuniti u *sibi* = sebi, te bi značilo da je pokojnik ovaj poklopac naručio za života. Za ova četiri poklopca nema nikakvog oslonca za datiranje.

Slijedeća četiri poklopca karakteriše pojava posvetne formule bogovima *D(iis) M(anibus)* u prvom redu natpisa, koja opredjeljuje vrijeme izrade natpisa u drugu polovinu II i u III v. n. e.

12. Na čeonj strani poklopca (Tab. 2, 2) natpis je u dva reda, od kojih je donji između dvije urezane linije:

D M
PRIVATO SERVO H · S · E

Iz ovog teksta može se zaključiti da se radi o osobi muškog pola koja je bila rob. Natpis završava formula *H(ic) S(itus) E(st)* = ovdje se nalazi, koja se većinom javlja u toku prvog vijeka, ali na Bihaćkom prostoru ta formula dolazi i znatno kasnije, kao što pokazuje i natpis na ovom sljemenastom poklopcu, gdje dolazi zajedno s posvetom bogovima.

13. Slijedi poklopac (Tab. 2, 3) s izduženo petougaoanim, malo udubljenim poljem i potpuno sačuvanim natpisom, također u dva reda, donji između dvije urezane linije, a slogovi su odvojeni tačkama (interpunkcija?):

D M
VEN · DI · TI · N · XXV

Ime sahranjene osobe u skraćenom je obliku (možda muško, npr.: *Ventus*, ili domaće, žensko ime *Vendes*, *Vendo*, ili neko slično, nepoznato ime), pa nije moguće odrediti pol osobe. Pretpostavlja se da je tačka između slijedeća dva sloga udubljena greškom i da treba čitati DITI, kao ime oca u genitivu, te bi se radilo o autohtonoj, jednočlanoj imenskoj formuli: lično ime sa dodatkom patronimika, bez oznake *F(ilius-a)*³⁷. Slijedi N, možda ligatura od riječi *AN(norum)* i broj XXV – starost pokojnika ili pokojnice.

Od preostala dva poklopca s posvetom bogovima sačuvana je samo desna polovina, te su i natpisi nepotpuni.

14. Jedan (Tab. 2, 4) ispisan u tri reda od kojih je srednji između dvije linije, glasi:

M
... DICI POSVIT DITVEIO C ...
A N X X X

---

³⁶ Patsch 1897, 234-235.

³⁷ Rendić-Miočević 1950, 29.

Ovdje je sačuvan kraj vjerovatno muškog imena, možda ime oca u genitivu?:... *dici*, slijedi riječ *posuit* = postavlja, a zatim žensko domaće ime *Ditueio*³⁸ i prvo slovo C, možda od riječi *c(oniunx)* = supruga, ali nije sigurno zbog oštećenosti kamena. U trećem se redu nalazi uobičajena skraćunica AN(*norum*) i broj XXX, podatak o starosti pokojnika.

15. Druga desna polovina poklopca (Tab. 2, 5) iz ove grupe, po kosom ostatku neke vrste okvira, odnosno udubljenosti natpisnog polja određena kao ostatak sljemenastog poklopca, donosi natpis također u tri reda:

M
 . . . . NI AN XXV
 . . . . OIVX P

U srednjem redu preostao je kraj, vjerovatno muškog imena (možda ime oca u genitivu), zatim početna slova AN(*norum*) i broj XXV (starost pokojnika ili pokojnice). U donjem redu preostao je dio, vjerovatno riječi *coniunx*, gdje su ispuštena oba slova N, i najzad prvo slovo P(*osuit*) = postavlja.

Od pet poklopaca nađenih u sekundarnoj upotrebi na Crkvini u Golu-biću, na tri primjerka (Tab. 2, 6-8) sačuvan je više ili manje oštećen natpis, dok su dva bez natpisa (Tab. 2, 9-10).

16. Na prvom natpisu (Tab. 2, 6) iz ove skupine površina je nešto oštećena, tako da slova nisu sasvim jasna, a čini se da je klesar imao problema s rasporedom teksta, ali i s pojedinim slovima. Lijevi i desni dio natpisa razdvaja kružni ornament. Tako je na lijevoj strani natpis raspoređen u tri, a na desnoj u dva reda:

D
 OS AN XXX M CON(?)
 C V N D C Y PIAE P

Skraćenice posvete bogovima napisane su tako da je D na lijevoj strani u gornjem redu, a M na desnoj spušteno u srednji red. U središnjem redu na lijevoj strani, dosta nesigurno, čitaju se slova OS(?), koja, kako izgleda, predstavljaju skraćeno ime sahranjene osobe. Slijedi skraćunica riječi *annorum* i broj XXX, oznaka starosti. U istom redu, ali na desnoj strani, iza M(*anibus*) dolaze slova CON(?) ili možda COV(?). Posljednje slovo je nesigurno, jer se vidi samo dio jedne haste, što može biti i naknadno oštećenje. U donjem redu na lijevoj strani potpuno je čitljiv slog CVND, koji je sadržan u imenima kao što su *Secundus*, *Secundianus*, *Verecundus* i slična³⁹, dok je na desnoj strani drugo slovo vrlo nejasno, čini se da bi mogla biti ligatura između V i L, vrlo neobično uklesana, te bi se moglo čitati: C *Ulpiae* P(*osuit*), ali je moguće i da se radi o naknadnim oštećenjima, te bi trebalo čitati C I(?) *PIAE* P(*osuit*).

³⁸ Isto, 23 i napomena 22.

³⁹ Rendić-Miočević 1950, 12, 57.

Ukoliko je prva verzija ispravna, po imenu supruge *Ulpia*, kao i po posvetnoj formuli D M, ovaj poklopac mogao bi se datirati u II v. n. e. poslije vremena u kome su neki stanovnici rimske provincije Dalmacije (kojoj je pripadalo i područje Bihaća), dobili rimsko građansko pravo od cara Trajana (*M. Ulpius Traianus*)⁴⁰.

17. I drugi natpis sa Crkvine djelimično je oštećen (Tab. 2, 7); sačuvana su dva reda:

CESERINA . . . . .
SATVRNINVS CONIVN · FC · EST

U prvom redu lijevo sačuvan je veći dio rimskog ženskog imena, dok je desna strana ovog reda, gdje je vjerovatno bio podatak o starosti pokojnice, potpuno eradirana. U donjem redu sačuvan je potpun tekst, prvo rimsko muško ime (slova V i R u ligaturi), zatim oznaka srodstva *coniun(x)* = suprug, te skraćunica FC od riječi *fecit* = napravio (možda F i E u ligaturi) i na kraju *est* = je. Sigurnijih elemenata za datiranje nema, mada bi se, s obzirom na to kako je oštećeno natpisno polje, moglo pretpostaviti da je postojala i posvetna formula bogovima, a kako su u pitanju dva rimska imena, moglo bi se pomišljati na kasnije vrijeme nastanka u II ili III v. n. e.

18. Poslednji natpis sa Crkvine u Golubiću (Tab. 2, 8), također sačuvan djelimično (nedostaje dio lijeve strane donjeg reda), ispisan je u dva reda označena urezanim linijama:

S E N E C A
..... S CREIB · AN XXV

U gornjem redu prvo je ime pokojnika, za koje se smatra da potječe iz keltske onomastike, ali je znatno prošireno u rimskom carstvu⁴¹. Na bihaćkom području ovo je druga potvrda istog imena poznatog i s jedne epigrafske urne japodskog oblika⁴². U donjem redu od drugog imena, koje obično predstavlja neku vrstu "prezimenaa", preostalo je samo poslednje slovo S. Slijedi niz slova: CREIB, iza kojih je postavljena neka vrsta interpunkcije. Ovdje se možda radi o skraćenom, nepoznatom domaćem imenu, (što bi odgovaralo domaćoj, dvočlanjoj imenskoj formuli s imenom, "prezimenom" i imenom oca, bez oznake *filius*)⁴³, a možda i nejasnoj skraćenici (ili skraćenicama), ali bismo očekivali i određenu interpunkciju (udubljene tačke), kao što je postavljena na kraju riječi. Međutim, nedostatak interpunkcije ne mora ništa značiti⁴⁴. Natpis završava ligaturom slova A i N, od riječi *annorum* i brojem XXV, oznakom starosti pokojnika. Za bliže datiranje ovog poklopca natpis ne

⁴⁰ Isto, 47.

⁴¹ Alföldy 1965, 40-41; Katičić 1965, 59-61.

⁴² Čurčić 1900, 30; Patsch 1900, 53; Sergejevski 1950, 62-63, Sl.8.

⁴³ Rendić-Miočević 1950, 37-38.

⁴⁴ Potpunije tumačenje bi mogli dati lingvisti.

pruža sigurniji oslonac, mada nedostatak formule DM možda govori za nešto ranije vrijeme, prvu polovinu II ili čak I v. n. e.

U grupi od deset poklopaca pretesanih u ploče različite veličine, za novu upotrebu na kasnoantičkoj nekropoli Dolovi u Golubiću pojavljuju se većinom rimska imena.

19. Na ulomku (Tab. 3, 1) uz ornamente sačuvano je samo slovo S, vjerovatno početak imena.

20. Na drugoj ploči (Tab. 3, 2), čini se da je sačuvan veći dio jednog reda (možda i čitav red?), mada je moguće da su (prije sekundarnog oblikovanja u ploču) na čeonj strani postojali i dijelovi iznad i ispod sačuvanog reda. Sačuvani dio natpisa podijeljen je nekom vrstom interpunkcije (tačke) i gore ograničen urezanim linijom:

F · R · VRSVS · AN XXII COR(?)

Prvo slovo F moglo bi se dopuniti u *gentilicium* (*Flavius* – oznaku pripadnosti rodu), nešto je teža situacija sa slijedećim R (možda *Rufus* ili slično), a zatim slijedi ime VRSVS, skraćunica AN(*norum*), broj XXII (ili XXXX?) nejasno napisan, kao oznaka starosti, te tri slova COR(?) od kojih je posljednje oštećeno. Možda bi se ova riječ mogla dopuniti u *cornicenus* (trubač), te bi se radilo o vojniku. Ukoliko je postojao i donji red, u njemu se mogla nalaziti oznaka vojne jedinice ili neki drugi podaci. Ako je ispravna dopuna prvog slova u *Flavius*, onda bi ovaj poklopac mogao prvobitno potjecati iz I v. n. e., kada su pojedini domaći stanovnici provincije Dalmacije dobijali građanska prava od careva iz porodice Flavijevaca, naročito od cara Vespazijana, što je dokumentirano na natpisu s izvora Privilice kod Bihaća⁴⁵.

21. Od slijedećeg natpisa (Tab. 3, 3) sačuvani su dijelovi u dva reda:

A V R S
AN XX C A P I A (ili S A R I A?)

U gornjem redu, uslijed oštećenja površine, sačuvana su samo četiri slova AVR S, s nešto većim razmakom između V i R, tako da je tu moglo biti još neko slovo. Može se razmišljati i o tome da je A posljednje slovo prvog imena, a da je drugo ime VRS(*us* ili *Ursula*?). Ipak se čini vjerovatnijim da se radi o skraćenom imenu AVR(*elius* ili *-elia*), dok bi S moglo biti početak drugog imena. U donjem redu sačuvana je skraćunica AN(*norum*), broj XX – oznaka starosti, a zatim gornji dijelovi od pet slova, koja se sasvim uslovno mogu razriješiti kao CARIA, CAPIA, SARIA ili slično, ali bi svaka određena interpretacija bila proizvoljna. Za većinu natpisa na kojima se javlja *gentilicijum* (oznaka pripadnosti rodu) *Aurelius*, smatra se da potječu iz III v. n. e., poslije davanja građanskog prava svim slobodnim stanovnicima carstva ("*constitutio Antoniniana*") 212. g. n. e. Međutim pojedini *Aurelii* dobili su

⁴⁵ Patsch 1899, 158; Rendić-Miočević 1950, 46.

građansko pravo i ranije u toku II v. n. e.⁴⁶. Na osnovu toga, kao i na osnovu nesigurnosti u čitanju, pitanje bližeg datiranja ovog odlomka mora ostati otvoreno.

22. Na slijedećem odlomku poklopca (Tab. 3, 4) uz urezani ornament, sačuvana je desna polovina natpisa u dva reda; u donjem su riječi i skraćeni-ce odvojeni tačkama, nekom vrstom interpunkcije:

..... E N O N I . . .
..... A · FIL · A · P · B M

U gornjem redu, moglo bi se raditi o imenu oca u genitivu (patronimik), srodnom imenima *Enena*, *Enonus*⁴⁷ iza kojega je na oštećenoj površini moglo biti slovo F od riječi *filius*. U tom slučaju, na lijevoj strani se moglo nalaziti ime ili imena pokojnika. U donjem redu sačuvano je posljednje slovo, možda od ženskog imena kćeri(?) koja postavlja spomenik. Slijedi skraćeni-ca FIL ili čitava riječ *filia*(?), s obzirom na oštećeni prostor, a zatim samo prva slova od *P(osuit) B(ene) M(erentis)* = postavlja zaslužnome. Natpis ne pruža nikakav oslonac za bliže datiranje.

23. Slijedi jedini poklopac sačuvanog sljemena (Tab. 3, 5), čija je čeona strana nešto oštećena. Natpis je kratak, u jednom redu, između urezanih linija:

AN · AVR AN LX

Natpis donosi dva skraćena imena, prvo je odvojeno tačkom i većim razmakom, možda skraćeno od domaćih imena *Annaeus*, *Anna*, *Andes*, *Andis*, ili od nekog sličnog, možda rimskog imena. Druga skraćeni-ca dolazi od imena *Aurelius* ili *Aurelia*. Kako su oba imena uklesana skraćeno, nije moguće ustanoviti pol sahranjene osobe. Natpis završava podatkom o srazmjerno visokoj starosti od 60 godina. Na osnovu imena *Aurelius*, poklopac je mogao nastati u drugoj polovini II ili u III v. n. e.

Čak pet ploča od pretesanih poklopaca nađeno je na Dolovima u istom kasnoantičkom grobu. Na tri su sačuvani samo dijelovi natpisa.

24. Na jednom (Tab. 3, 6) od natpisa sačuvan je jedan red podvučen urezanim linijom:

.....MART PIVS PO.....

Skraćeno ime možda treba dopuniti u *Martius* ili, vjerovatnije u *Martinus*, slično imenima s poklopca br. 3 sa Crkvine u Golubiću (Tab. 2, 1) i jedne stele iz Ribića⁴⁸. Slijedi riječ *pius* (blaženi) koja pokazuje da se radi o osobi

⁴⁶ Rendić-Miočević 1950, 50.

⁴⁷ Isto, 12.

⁴⁸ Patsch 1897, 234-235.

muškog pola, a potom PO/*suit*/= postavlja. Kako nema drugih podataka, bliže datiranje nije moguće.

25. Na ovoj ploči (Tab. 3, 7) izgleda da je otesano samo sljeme, dok je kratak natpis sačuvan u cjelini, u dva reda između tanko urezanih linija:

ANSILLA
AN XXX

Radi se o mlađoj ženi rimskog imena koja je umrla s 30 godina. Lapidarnost natpisa ne pruža nikakav element za bliže datiranje unutar antičkog perioda.

26. Na trećem odlomku iz ove serije (Tab. 3, 8) od natpisa u dva reda ostalo je vrlo malo:

..... I AN · LX
..... P P R M

U gornjem redu sačuvano je posljednje slovo I od nekog imena, zatim AN(*norum*) i broj LX, oznaka starosti sahranjene osobe. U donjem redu sačuvani su samo gornji dijelovi nekoliko slova, koja bi se, s određenim oprezom, mogla razriješiti kao skraćenice riječi: ...P(*ius*) P(*osuit*) B(*ene*) M(*erentis*) = ... blaženi postavlja zaslužnom, koje su srazmjerno uobičajene na grobnim i nadgrobnim spomenicima. Za preciznije datiranje nema podataka.

27. Na slijedećem odlomku (Tab. 3, 9) od natpisa je sačuvan samo jedan red, također podvučen urezanom linijom:

..... IT VRSVLA . . . .

Za dva posljednja slova prve riječi čini se logičnom dopuna u (*posu*)IT = postavlja, zatim dolazi rimsko žensko ime *Ursula*, a iza je moglo biti npr. C(*oniunx*) = supruga. Ni ovaj ostatak natpisa ne pruža elemente za datiranje.

28. Posljednji natpis (Tab. 3, 10), nađen na Dolovima u Golubiću, također je sačuvan u potpunosti, a ispisan je u dva reda:

F ESTAE AN VIII CRESCES PA
POS FE H · S · E

U prvom redu poslije skraćenice F(*iliae*) = kćeri, dolazi rimsko ime djevojčice *Esta* (ovdje u dativu), zatim skraćenica od *annorum* i broj VIII, oznaka starosti. Slijedi također rimsko ime *Cresces* i skraćeno PA(*ter*) = otac. U donjem redu dolaze skraćenice od riječi PO(*suit*) = postavio i FE(*cit*) = načinio (ili možda F(*ecit*) E(*st*), a na kraju uobičajena formula H(*ic*) S(*ita*) E(*st*), gdje je između prva dva slova trokutić, a između srednjeg i posljednjeg tačka. Ni ovaj natpis ne daje osnovu za bliže datiranje, jer završna formula H S E na

bihaćkom području nije karakteristična samo za I v. n. e., već se pojavljuje i kasnije⁴⁹.

29. Posljednji poklopac s natpisom (Tab. 3, 11) potječe sa nepoznatog nalazišta. Natpis je u jednom redu.

† C R I J Ľ AN XXI

Čeona površina je dosta oštećena, naročito na lijevoj strani, slova su istrvena i nejasna, tako da je čitanje sasvim nesigurno. Čini se da natpis donosi jedno ime (ili skraćenice imena?), u kome su prvo i posljednje slovo uklesani u vrlo nejasnoj ligaturi (možda TL?). Slijedeća slova C R su relativno čitljiva, slijedi I I, možda slovo E, slično onome na poklopcu iz Jezerina (Tab. 1, 3). Natpis završava skraćenicom AN(*norum*) i brojem XXI, oznakom starosti pokojnika. Bliže datiranje nije moguće.

Pregled natpisa na sljemenastim poklopcima pokazao je da je zastupljeno ukupno četrdesetak imena, s tim da približno u podjednakom broju dolaze domaća, kao i rimska imena. Od autohtonih javljaju se:

1. A n d e s (natpis br. 1, Tab. 1, 1) Jezerine – Pritoka
2. A n d e s (natpis br. 4, Tab. 1, 4) Jezerine – Pritoka
3. D e n . . . (natpis br. 5, Tab. 1, 5) Jezerine – Pritoka
4. D e n a t a ili D e n a i a (natpis br. 1, Tab. 1, 1) Jezerine – Pritoka
5. . . d i c i (natpis br. 14, Tab. 2, 4), Crkvina – Golubić
6. D i t u s (natpis br. 13, Tab. 2, 3) Crkvina – Golubić
7. D i t u e i o (natpis br. 14, Tab. 2, 4) Crkvina – Golubić (žena)
8. M e l i o (natpis br. 7, Tab. 1, 7) Jezerine – Pritoka
9. O e p (*lus*) (natpis br. 2, Tab. 1, 2) Jezerina – Pritoka
10. P l a t o r (natpis br. 2, Tab. 1, 2) Jezerine – Pritoka
11. R i t u s ili I a r i t u s (natpis br. 10, Tab. 1, 10) Crkvina – Golubić
12. S i (*nus*?) (natpis br. 4, Tab. 1, 4) Jezerine – Pritoka
13. S i l u s (natpis br. 9, Tab. 1, 10) Crkvina – Golubić
14. S i n u s (natpis br. 4, Tab. 1, 4) Jezerine – Pritoka
15. T r i t u s (natpis br. 3, Tab. 1, 3) Jezerine – Pritoka
16. V a n d a n o (natpis br. 3, Tab. 1, 3) Jezerine – Pritoka
17. V e n (*des* ili – *do*) (natpis br. 13, Tab. 2, 3) Crkvina – Golubić
18. V e n d e s (natpis br. 1, Tab. 1, 1) Jezerine – Pritoka
19. V o e t u r i a (natpis br. 3, Tab. 1, 3)
20. [Vere] c u n d (*us*?) ili [S e] c u n d (*us*?) (natpis br. 16, Tab. 2, 6)
Crkvina – Golubić

Među rimskim imenima javljaju se:

1. A n s i l l a (natpis br. 25, Tab. 3, 7) Dolovi – Golubić
2. A u r (*elius*?) (natpis br. 21, Tab. 3, 3) Dolovi – Golubić

---

⁴⁹ Sergejevski 1950, 63.

3. A u r (*elius?*) (natpis br. 23, Tab. 3, 5) Dolovi – Golubić
4. C e s e r i n a (natpis br.17, Tab. 2, 7) Crkvina – Golubić
5. C r e s c e s (natpis br.28, Tab. 3, 10) Dolovi – Golubić
6. E n o n i (*us*) (natpis br.22, Tab. 3, 4) Dolovi – Golubić
7. E s t a (natpis br. 28, Tab. 3, 10) Dolovi – Golubić
8. F e l i c i o n (natpis br. 8, Tab. 1, 8) Crkvina – Golubić
9. M a r t (*inus?*) (natpis br. 24, Tab. 3, 6) Dolovi – Golubić
10. [M a] r t i n u s (natpis br. 11, Tab. 2, 1) Crkvina – Golubić
11. M a x i l a (natpis br. 6, Tab. 1, 6) Jezerine – Pritoka
12. M a x i m u s (natpis br.6, Tab.1, 6) Jezerine – Pritoka
13. M a x i m u s (natpis br. 7, Tab. 1, 7) Jezerine – Pritoka
14. N e p o t i o n i (natpis br. 9, Tab. 1, 9) Crkvina – Golubić
15. S a t u r n i n u s (natpis br. 17, Tab. 2, 7) Crkvina – Golubić
16. S e n e c a (natpis br. 18, Tab. 2, 8) Crkvina – Golubić
17. U r s u l a (natpis br. 27, Tab.3, 9) Dolovi – Golubić
18. U r s u s (natpis br. 20, Tab.3, 2) Dolovi – Golubić
19. U l p i a e (?) (natpis br. 16, Tab.2, 6) Crkvina – Golubić

Prikazani popis pokazuje interesantan odnos autohtonih prema rimskim imenima na ove tri nekropole. Tako je na Jezerinama u Pritoci zabilježeno 13 autohtonih i samo tri rimska imena. Autohtona imena se nalaze na sljemenastim poklopcima nađenim na grobovima nekropole, dok se rimska pojavljuju na dva poklopca otkrivena u sekundarnom položaju (br. 6 i 7). Na Crkvini u Golubiću nijedan poklopac nije otkriven u vezi s grobom, domaćih imena je šest, dok je rimskih sedam, i, najzad, u Dolovima, također u sekundarnoj upotrebi, otkriveni su poklopci isključivo s rimskim imenima. Čini se da bi se ova situacija mogla povezati s periodom u kome su nekropole bile u intenzivnijoj upotrebi. Izgleda logična pretpostavka da su domaća imena brojnija u prvom vijeku naše ere, da se tokom vremena odnos uravnotežuje, a zatim postepeno preovlađuju rimska imena, mada se i dalje tu i tamo pojavi poneko autohtono ime. Uz domaća imena pojavljuju se i autohtone imenske formule, što potvrđuje mišljenje da je sljemenaste poklopce, kao element grobne opreme, upotrebljavalo pretežno domaće, japodsko stanovništvo. Od ostalih podataka koje donose natpisi na sljemenastim poklopcima o stepenu srodstva govore izrazi kao što su *F(ilius)*, *F(ilia)* = sin, kći, zatim *pater* = otac, *coniunx* = suprug, supruga. Od drugih izraza pojavljuje se posveta bogovima *D(iis)* *M(anibus)*, i znatno rjeđe *H(ic)* *S(itus)* *E(st)* = ovdje se nalazi, dok je dosta čest izraz *P(osuit)* = postavlja, a i neke druge skraćenice koje je teško razriješiti.

Posebno su instruktivna dva podatka koja govore o jednom elementu društvenog uređenja kod Japoda u antičko doba, a kojima do sada nije posvećena odgovarajuća pažnja. Naime, čak na dva sljemenasta poklopca (br. 10 i 12), naglašeno je da se radi o robovima. Na jednom (br. 12, Tab. 2, 2) u pitanju je privatni rob, što bi značilo da su pojedine osobe imale sopstvene robove. U nedostatku imena nije moguće utvrditi da li se radi o domaćem čovjeku

ili stranom doseljeniku. Nešto više podataka donosi natpis s drugog poklopca (br. 10, Tab. 1, 10). Radi se o djetetu od 4 godine, čije je ime keltskog porijekla, a i za ime robovlasnika postoji mišljenje da pripada keltskog onomastici. Otvoreno je pitanje da li se u ovom slučaju može špekulirati razmišljanjima da li se radi o doseljeniku keltskog porijekla ili o domaćem stanovniku, što je također moguće s obzirom na druga imena keltskog porijekla koja se pojavljuju u japodskoj onomastici⁵⁰. No bez obzira na te mogućnosti, ostaje činjenica da su Japodi poznavali ropstvo, bilo kod došljaka, bilo unutar sopstvenog društvenog uređenja.

Na 19 natpisa pojavljuje se podatak o starosti pokojnika, koji na 8 nije sačuvan, ali je vjerovatno postojao, dok na dva poklopca tog podatka nije ni bilo (br. 8 i 9, Tab. 1, 8-9). Na 11 natpisa (natpisi br. 1, 4, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 25, 29) starost sahranjenih osoba kreće se između 20 i 30 godina, na četiri se radi o djeci od 4 do 10 godina (br. 2, 7, 10 i 28), na jednom natpisu (br. 6), radi se o osobi od 40, a na dva (br. 23 i 26), starost je označena sa 60 godina. Duboka starost od 90 godina u natpisu br. 6 svakako je pod znakom pitanja uslijed načina na koji su oznake uklesane (s tačkom između). Ova četiri natpisa gdje se radi o starijim osobama ipak ne utječu na opšti utisak da su sljemenasti poklopci izrađivani za mlađe osobe i djecu, određenog, vjerovatno imućnijeg sloja japodskog stanovništva, za razliku od npr. epigrafskih urni japodskog oblika, koje su, s jednim izuzetkom, izrađivane za zrelije osobe ili one u dubokoj starosti⁵¹.

Ornamenti

Uz latinske natpise na tri sljemenasta poklopca (br. 1, 6, 16) pojavljuje se kombinacija urezanih i reljefno izrađenih ornamenata, dok se na 8 (br. 2, 3, 5, 12, 19, 22, 25, 28) nalaze samo urezani ornamenti. Najbogatije je izrađen i ukrašen jedan poklopac iz Jezerina u Pritoci (br.1, Tab. 1, 1), sa sljemenom koje se oštro uzdiže iznad sredine, dok su dijelovi sa strane blago ukošeni, uslijed čega se na čeonj strani pojavljuju središnja i dvije postrane površine. Površine su udubljene, tako da je istaknuti okvir ostao duž donje i desne vertikalne ivice, a dva kraka okvira spuštaju se niz sljeme. Okvira nema uz gornje ivice postranih površina, a za lijevu vertikalnu ivicu nije sigurno da li je odlomljen ili nije ni postojao. Prilikom udubljivanja između središnje i obje postrane površine izrađen je po jedan koso tordirani, niski polustub, tako da uz trouganu čeonu površinu sljemena, podsjećaju na, sasvim pojednostavljenu, fasadu hrama *in antis*, koja se pojavljuje i na nekim epigrafskim urnama⁵². Središnjom površinom unutar sljemena dominira veća

⁵⁰ Alföldy 1965, 40-41; Katičić 1965, 55-63.

⁵¹ Raunig 2001, 223.

⁵² Čurčić 1900, 30; Sergejevski 1950, 63, Tab. 12,1; 62-63, Sl. 8; Čremošnik 1957, 163, Sl. 1 (br. 2).

rozeta na vitlo urezana u krugu, ispod koje je glavni dio natpisa. Lijeva bočna površina ukrašena je s dva urezana koncentrična kruga, dok desnu zauzima kraj natpisa.

Na drugom poklopcu sa šireg prostora Jezerina (br. 6, Tab. 1, 6) reljefno je izrađen samo vijenac oko urezane šesterolisne rozete u sredini natpisnog polja. Na krugu je urezano nekoliko kosih linija koje, možda, imitiraju tordiranje. Na desnom kraju natpisa urezana je druga šesterolisna rozeta u dva koncentrična kruga. Usljed jako obijenog lijevog kraja natpisa, nije jasno da li je i tu bila urezana slična rozeta, ili je odlomljen početak natpisa.

Na čeonj strani trećeg poklopca nađenog u Golubiću (br. 16, Tab. 2, 6), čitav središnji prostor zauzima reljefni, tordirani(?) vijenac, unutar koga su urezana dva koncentrična kruga. Ornament je ovdje dominantan, dijeleći natpisno polje na dva dijela.

Na nekoliko poklopaca sačuvana je neka vrsta okvira, odnosno natpisno polje je udubljeno tako da okolo ostaje više ili manje izražen okvir (Tab. 1, 1. 2. 5. 7. 9; 2, 3. 5. 7. 8; 3,10), što se baš ne može uvrstiti u reljefnu obradu.

Od urezanih ornamenta javljaju se na poklopcu sa Crkvine u Golubiću (br. 12, Tab. 2, 2) tri šesterolisne rozete urezane u po dva koncentrična kruga, po jedna na oba kraja i nešto veća u sredini natpisa. Na poklopcu iz Jezerina (br. 3, Tab. 1, 3) po jedna rozeta na vitlo urezana u dva koncentrična kruga nalazi se na oba kraja natpisa, dok je većom šesterolisnom rozetom urezanom također u dva koncentrična kruga, natpis na sredini podijeljen na dva dijela, tako da ornament dominiraju čeonom površinom poklopca. Na desnoj polovini poklopca nađenog također na Jezerinama (br. 5, Tab. 1, 5) sačuvana je središnja i desna šesterolisna rozeta urezana u dva koncentrična kruga, a može se pretpostaviti da je i na lijevom kraju natpisa postojao takav ornament. Na oba kraja natpisa s Dolova (br. 28, Tab. 3, 10) nalazi se po jedna šesterolisna rozeta urezana u dva koncentrična kruga. Na jednom drugom poklopcu iz Dolova (br. 25, Tab. 3, 7), na oba kraja natpisnog polja nalazi po jedna rozeta na vitlo urezana u krugu. Na poklopcu također iz Dolova (br. 22, Tab. 3, 4) na desnom kraju natpisa unutar kruga urezane su četiri zrakaste linije. Sličan ornament, ali s osam zrakastih linija urezanih u krugu, nalazi se u prostoru iznad natpisa na jednom poklopcu iz Jezerina (br. 2, Tab. 1, 2). Najzad na jednom ulomku iz Dolova (br. 19, Tab. 3, 1) nalaze se lučne i kose urezane linije koje podsjećaju na šrafirani trougao, ornament srazmjerno čest na keramičkim posudama iz japodskih grobova⁵³.

Mada je ornamentika (šesterolisne rozete, rozete na vitlo, koncentrični krugovi i dr.) koja se javlja na sljemenastim poklopcima iz Bihačke kotline, znatno malobrojnija i manje raznovrsnih kombinacija, a nedostaju i neki oblici (npr. polumjesec), ona u suštini odražava iste astralne (na prvom mjestu solarne) simbole, kakvi su brojnije i raznovrsnije zastupljeni na epigrafskim urnama, brojno zastupljenim na Bihačkom prostoru. I na poklopcima je še-

⁵³ Marić 1968, Tab. 2,19; 3,32; Raunig 1968, Tab. 1,1. 29; Ista, 1981, Tab. 1,1; 2,1.2.5.6; 3,1.15.

sterolisna rozeta vodeći simbol i, kao i na urnama, najčešće se javlja u kombinaciji od tri primjerka. Ovim simbolima se svojevremeno opširnije bavio B. Gabričević⁵⁴, koji je utvrdio da se simbolično značenje tri šesterolisne rozete može povezati s tri položaja sunca (na izlasku, u zenitu i na zalasku), što na grobnim i nadgrobnim objektima upućuje na vjerovanja o kretanju i boravku duša pokojnika u nebeskim sferama. Na osnovu toga, pokojnici sahranjeni pod sljemenastim poklopcima sa simboličnim ornamentima mogu se uvrstiti među onaj dio japodskog stanovništva koje je, u antičko doba, prihvatio vjerovanja o kretanju duša pokojnika prema Mjesecu i Suncu i nastavku života u astralnim sferama.

Završna razmatranja

Među podacima koje pružaju sljemenasti poklopci posebno su instruktivna dva koja govore o jednom elementu društvenog uređenja kod Japoda u antičko doba, a kojima do sada nije posvećena odgovarajuća pažnja. Naime, čak na dva sljemenasta poklopca (br. 10 i 12), naglašeno je da se radi o robovima. Na jednom (br. 12, Tab. 2, 2) u pitanju je privatni rob, što bi značilo da su pojedine osobe imale sopstvene robove. U nedostatku imena nije moguće utvrditi da li se radi o domaćem čovjeku ili stranom doseljeniku. Nešto više podataka donosi natpis s drugog poklopca (br. 10, Tab. 1, 10). Radi se o djetetu od 4 godine, čije je ime keltskog porijekla, a i za ime robovlasnika postoji mišljenje da pripada keltskoj onomastici. Otvoreno je pitanje da li se u ovom slučaju može špekulirati razmišljanjima o tome da li se radi o doseljeniku keltskog porijekla ili o domaćem stanovniku, što je također moguće s obzirom na druga imena keltskog porijekla koja se pojavljuju u japodskoj onomastici⁵⁵. No bez obzira na te mogućnosti, ostaje činjenica da su Japodi poznavali ropstvo, bilo kod došljaka, bilo unutar sopstvenog društvenog uređenja.

Ovdje treba posvetiti pažnju još jednom pitanju u vezi sa sljemenastim poklopcima. Naime, svojevremeno je izneseno mišljenje da su, kako starije japodske kamene urne s figuralnim scenama, tako i epigrafske urne japodskog oblika, mogle biti poklopljene sljemenastim poklopcima⁵⁶. Osnovu za ovakva razmišljanja pružilo je nekoliko sljemenastih poklopaca nađenih na japodskoj teritoriji u Lici kod kojih je na donjoj površini uklesano udubljenje koje odgovara gornjoj površini kamene urne, u dva slučaja čak su urezana i proširenja prema prednjoj strani za ispuste na čeonj strani urne⁵⁷. Predloženo rješenje za upotrebu poklopaca nađenih u Lici za pokrivanje urni japodskog oblika možda potvrđuje i činjenica da niti na jednom od ovih poklopaca nije konstatiran latinski natpis, već je čeonj strana samo ukrašena

---

⁵⁴ Gabričević 1983, 34-39.

⁵⁵ Alföldy 1965, 40-41; Katičić 1965, 55-63.

⁵⁶ Rendić-Miočević 1982, 7.

⁵⁷ Šarić 1985, *passim*.

ornamentima, potpuno različitim od onih na poklopcima iz Bihaćkog polja, na osnovu čega je logično pretpostaviti da se natpis (ukoliko ga je bilo), nalazio na drugom objektu, u ovom slučaju na prednjoj strani urne. Ipak, mora se naglasiti da, do sada, ni jedan poklopac iz Like nije nađen u prvobitnom položaju, odnosno zajedno s urnom.

Znatno je drugačija situacija sa sljemenastim poklopcima nađenim u Bihaćkoj kotlini. Prije svega, nema podataka da je ijedan poklopac na donjoj površini imao isječeno udubljenje za nalijeganje na ivice urne. Zatim, iz naprijed navedenih podataka o uslovima nalaza evidentno je da su 23 poklopca nađena *in situ*, od kojih je 18 upotrebljeno za poklapanje keramičkih posuda s ostacima spaljenog pokojnika, 4 za poklapanje pepela pokojnika položenog u zemlju i jedan za poklapanje konstrukcije od kamenih ploča. Time je, svakako, dokazana samostalna upotreba sljemenastih poklopaca kao opreme groba, od strane Japoda u Bihaćkom polju, čak i onih poklopaca na kojima nije bilo natpisa, kao npr. na nekropoli u Ribiću. Samostalnu upotrebu ovih objekata potvrđuju i natpisi na 29 poklopaca koji, kao što je naprijed pokazano, donose približno i ornamente i tekstove sa sličnim podacima o pokojniku kakvi se nalaze i na epigrafskim urnama. Stoga se mora naglasiti da su Japodi u Bihaćkoj kotlini sljemenaste poklopce upotrebljavali nezavisno, kako od starijih kamenih urni s figuralnim predstavama, tako i od epigrafskih urni antičkog perioda.

Pedesetak sljemenastih poklopaca nađenih u Bihaćkom polju, od kojih je 29 nosilo natpise, a neki i ukrase, pružili su čitav niz raznovrsnih podataka. U prvom redu treba naglasiti da se sljemenasti poklopci uklapaju i, u toku antičkog perioda, nastavljaju viševjekovnu tradiciju opremanja grobova elementima od kamena. Zatim, od samog početka upotrebe sljemenasti poklopci su izrađivani za domaće ljude, na što upućuju autohtona imena i imenske formule, dok, vjerovatno nešto kasnije, prihvaćanje rimskih imena ukazuje na postepeni proces romanizacije domaćeg stanovništva. Mada je u pitanju relativno mali broj natpisa na sljemenastim poklopcima koji donose podatak o starosti sahranjenih osoba, čini se vrlo vjerovratnim zaključak da su ovi objekti u principu izrađivani za mlađe osobe i djecu, dok nekoliko izuzetaka zapravo samo potvrđuje pravilo. Najzad, skromni repertoar ukrasa u potpunosti se uklapa među ornamentiku brojnije i bogatije zastupljenu na epigrafskim urnama i nadgrobni stelama s Bihaćkog područja koja odražava određena religiozna shvatanja u vezi s kretanjem duša i zagrobnim životom. Prema podacima iz natpisa, manje-više sigurno 7 poklopaca datirano je u I i na početak II v. n. e., 10 je opredijeljeno u drugu polovinu II i u III v. n. e., dok 12 tekstova ne pruža dovoljno oslonaca za preciznije datiranje unutar antičkog perioda. Mada skromni, ovi podaci pokazuju da je oblik sljemenastog poklopca, kao dio opreme groba, bio u stalnoj upotrebi tokom najmanje tri vijeka.

Summary

Peak- roof lids from Bihaćko polje

The 51 peak-roof lids have been analyzed (29 with inscriptions in Latin, from which 10 with ornaments, and 22 with no marking on) which have been found in four sites in Bihaćko polje, in the barrows in Ribić, Jezerine in the village of Pritoka, and in Crkvina and Dolovi in the municipality of Golubić. Two lids, found in the wider region of Jezerine and one from Crkvine in Golubić, are presented in more details, which so far have not been registered in scientific literature (no. 6-7 and 18; Tab. 1, 6-7; Tab. 2, 8). The conditions of the found lids have been commented on, from which twenty-three were found *in situ* on graves with the ashes of the deceased in ceramic bowl or in the ground, whole or more or less damaged inscriptions on which 19 Roman and 20 local names were presented, some written in one-word or two-words autochthonous name formulas. Amongst the lids with preserved information about the age of the deceased, it has been concluded the lids to be dedicated mostly to younger persons between 20 and 30 years of age (11), children to the age of 10 (4), and mature persons between 40 and 60 years of age (3), whereas for one it is not certain if it refers to the mark of old age of 90 or unclear abbreviations (Tab. 1, 5). Modest ornaments on xxx lids matches more versatile ornaments on epigraphic urns and tomb from this area, the leading ornament is six-leaf rosette, in the combination of three rosettes, which is considered to represent three postures of the sun - sunrise, zenith, and sunset. Symbolical meaning of this ornament corresponds to the belief of the movement of the soul after death and continuing of life in the astral spheres.

The attention is directed to data about the presence of slaves in Iapodian society that appears on two peak-roof lids (no. 10 and 12; Tab. 1, 10; 2,2). It has also been discussed about the opinions that these lids may have been used for covering stone urns on basis of findings of lids in Lika with recesses at the bottom side for placing on the upper side of the urn. In connection to this, it has been stressed out that 24 lids in barrows from Bihaćko polje found *in situ*, where were covering ceramic urn or ashes in a pit, had not been registered to have a single bottom side recess for placing on the upper side of stone urns. Individual usage of the artifacts is proven by the inscriptions on 29 lids that, as proven, are bringing closely the ornaments and texts with similar data concerning the deceased, as found on the epigraphic urns.

According to the information from the inscriptions, more or less certain seven lids are determined to date from the I and the beginning of the II century AD, ten placed to be from the second half of the II and III century AD, whereas 12 texts are not giving enough support for more precise date in the ancient times. Even though the information are quite modest, it still shows that this shape of lid, at least from one part, probably from richer part of the Iapodian society from Bihaćko polje, was in constant use as a part of the burial equipment during at least three centuries.

Literatura

- Alföldy, G.* 1965, Bevölkerung und Gesellschaft der römisch Provinz Dalmatien, Budapest 1965, 1-233.
- Čremošnik, I.* 1957, Rimski spomenici iz okoline Bihaća, GZM, n. s. sv. XII, Sarajevo 1957, 163-172.
- Ćurčić, V.* 1900, Ein Flachgräberfeld der Iapoden in Ribić bei Bihać, WMBH 7/1900, 3-32.
- Gabričević, B.* 1983, Antička nekropola u Sinju, VAHD, Split 1983, 5-101.
- Katičić, R.* 1964, Suvremena istraživanja o jeziku starosjedilaca ilirskih provincija, CBI – Posebna izdanja, knj. IV (1), Sarajevo 1964, 9-59
- Katičić, R.* 1965, Zur Frage der keltischen und panonischen Namengebieten im römischen Dalmatien, CBI, Godišnjak III(1), Sarajevo 1965, 53-76.
- Kovačević, K. / Mirković, P.* 1890, Iskopine kod Bišća u Jezerini niže Pritoke, GZM II/1890, 330-337.
- Patsch, C.* 1896, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien I, WMBH IV, Wien 1896, 243-295.
- Patsch, C.* 1897, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien II, WMBH V, Wien 1897, 177-241.
- Patsch, C.* 1899, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien III, WMBH VI, Wien 1899, 154-273.
- Patsch, C.* 1900, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien IV, WMBH VII, Wien 1900, 33-166.
- Radimski, V.* 1893, Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća, GZM V/1893, 37-92, 237-308, 369-466, 575-636.
- Raunig, B.* 1968, Japodska nekropola na Crkvini u Golubiću, GZM, n. s. XXIII, Sarajevo 1968, 81-98.
- Raunig, B.* 1981, Praistorijska nekropola na Gradini u selu Ripač, GZM, n. s. 35/36, Sarajevo 1981, 141-161.
- Raunig, B.* 1983, Kasnoantička nekropola Dolovi u Golubiću kod Bihaća, Zbornik ADBIH I, Sarajevo 1983, 193-211.
- Raunig, B.* 2001, Urna s natpisom iz Založja, GZM, (A) n. s. 48/49, Sarajevo 2001, 213-230.
- Rendić-Miočević, D.* 1950, Ilirska onomastika na latinskim natpisima Dalmacije, III prilog VAHD sv. LII, Split 1950, 1-67.
- Rendić-Miočević, D.* 1982, Neke zanemarene komponente kod "japodskih" urni, VAMZ 3, ser. sv. XV, Zagreb 1982, 1-10.
- Sergejevski, D.* 1940, Rimski natpisi iz Bosne, Užičkog kraja i Sandžaka, Spomenik Srpske kraljevske akademije II raz. XCIII, Beograd 1940, 13-160.
- Sergejevski, D.* 1950, Japodske urne, GZM, n. s. IV-V, Sarajevo 1950, 45-93.
- Sergejevski, D.* 1951, Novi i revidirani rimski natpisi, GZM, n. s. VI/1951, 301-310.
- Šarić, I.* 1985, Japodske urne u Lici, HAD Lika, Split 1985, 57-74.

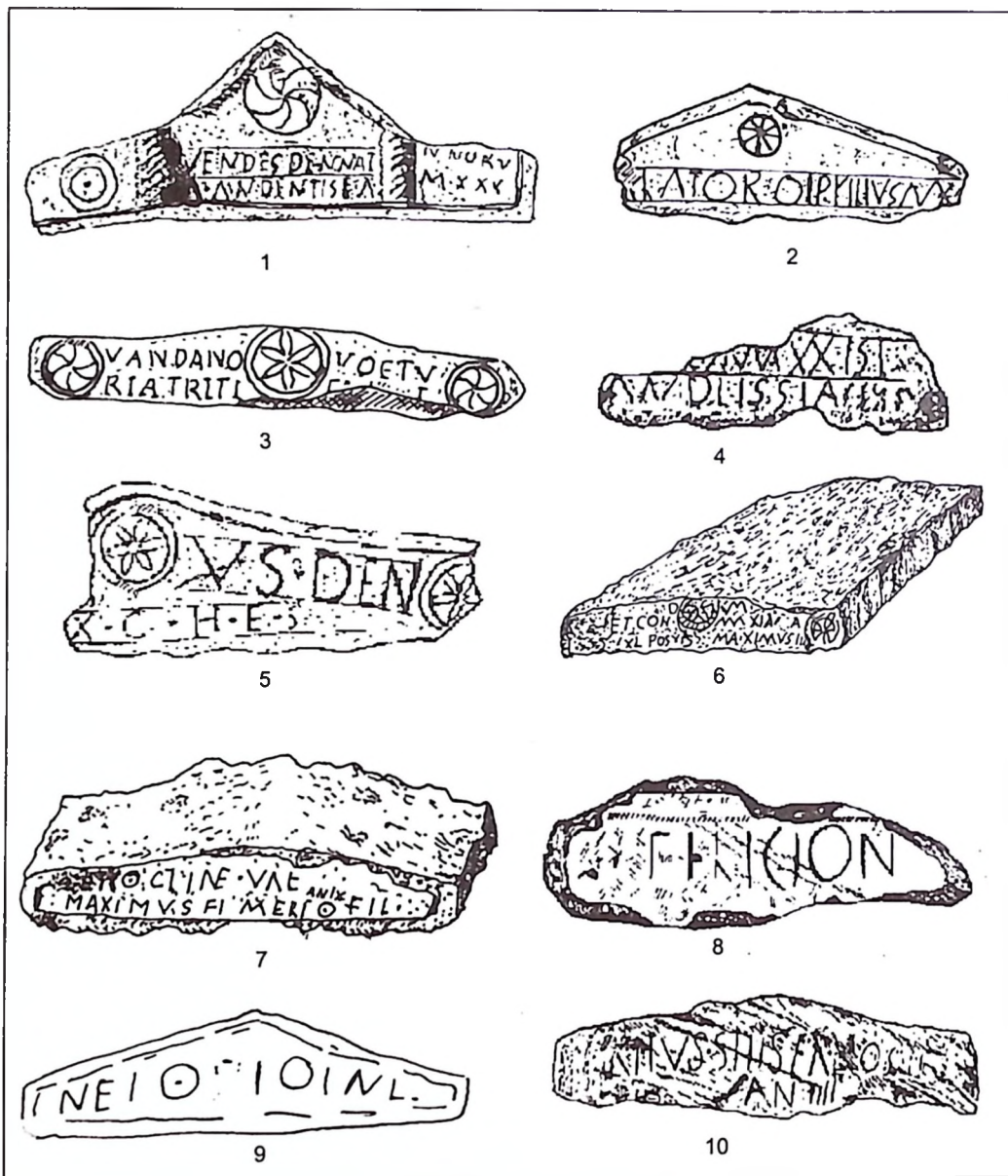

Tabla 1 Pritoka – Jezerine: 1. grob 65; 2. grob 68; 3. grob 73; 4. grob 119; 5. grob bez podataka; 6-7, slučajni nalazi; 8-10. Golubić vjerovatno Crkvina

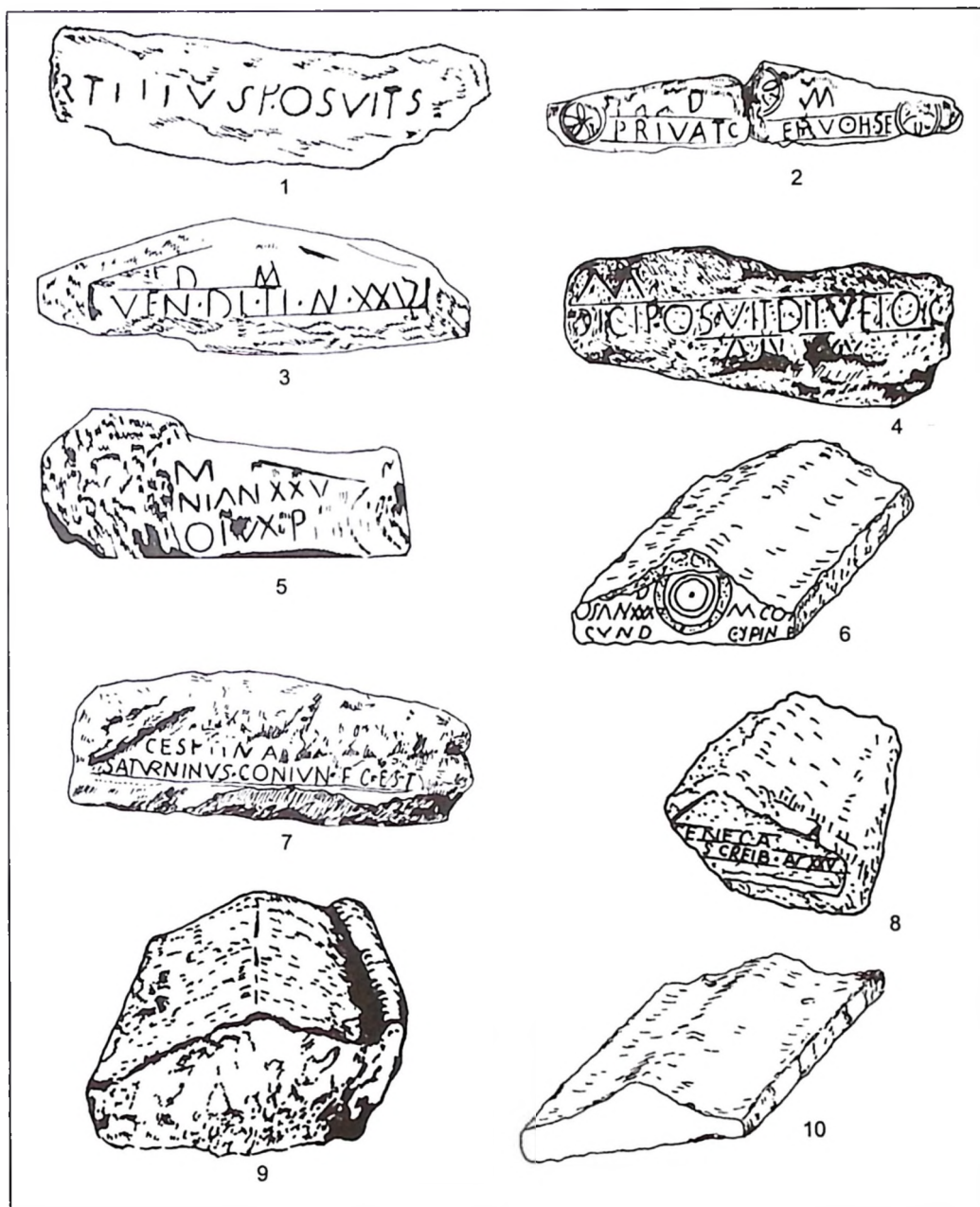

Tabla 2 1-10. Svi vjerovatno sa Crkvine u Golubiću

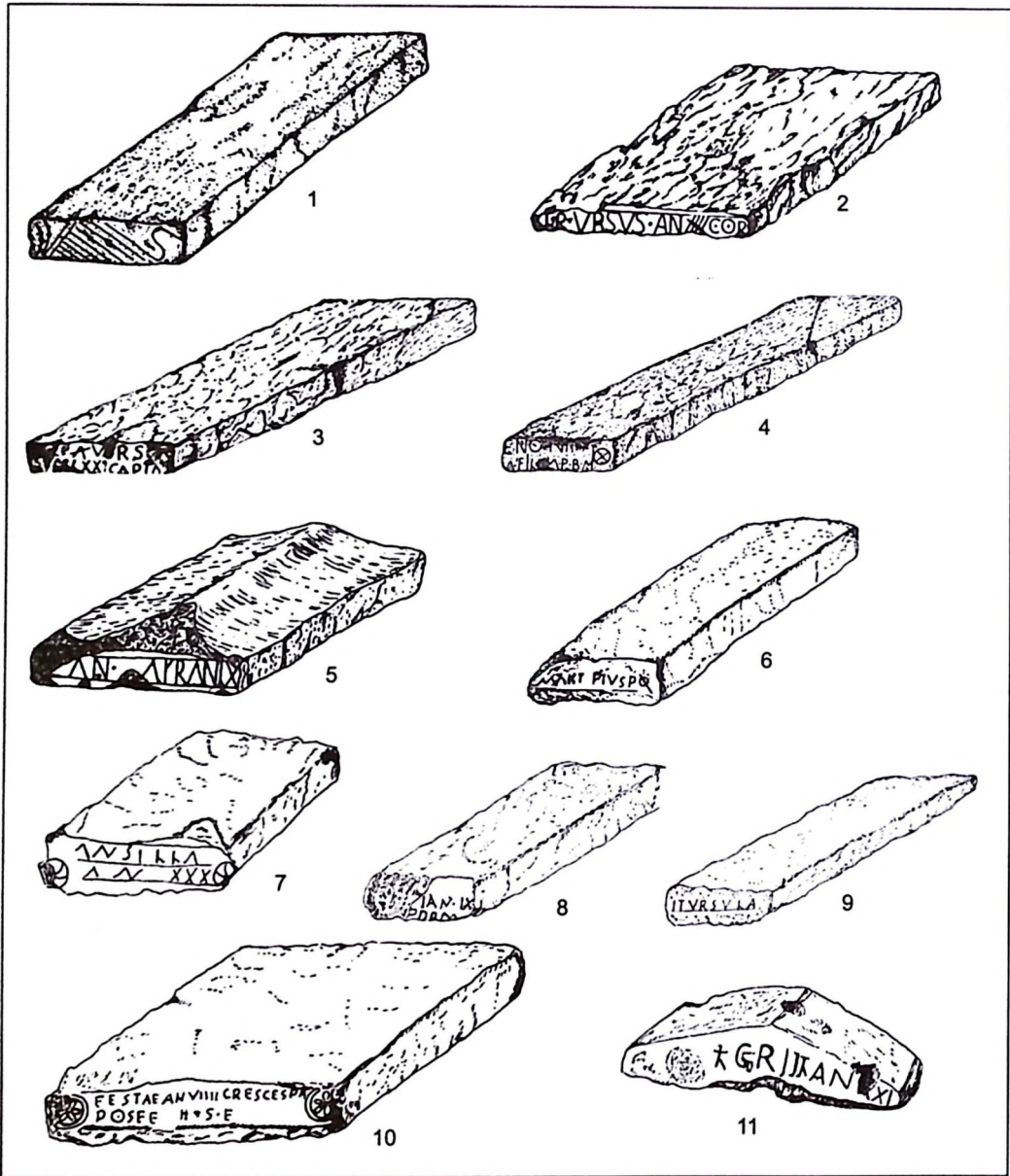

Tabla 3 Dolovi – Golubić: 1. grob 5; 2-3. grob 6; 4. grob 11; 5. grob 9; 6-10. grob 16 (sve kasno antički grobovi); 11. nepoznato nalazište